

Ongrijpbare investeringen

Cruciaal voor de economische ontwikkeling is of bedrijven voldoende investeren. Meestal wordt daarbij aan investeringen in machines, gebouwen, vervoermiddelen enz. gedacht. Maar in toenemende mate hangt het succes en voortbestaan van ondernemingen mede af van heel andersoortige investeringen: in R&D, software, octrooien, logistieke systemen, kwaliteit, design, marketing, organisatorische kennis enz. Over dat soort investeringen is echter heel weinig bekend. Hoeveel wordt er aan uitgegeven? Wat is de invloed ervan op de concurrentiepositie van ondernemingen en de economische groei? Hoe kan de effectiviteit van deze investeringen worden vergroot?

Onlangs heeft het Centraal Planbureau een poging gedaan om wat meer vat te krijgen op het belang van de immateriële investeringen voor de Nederlandse economie¹. Volgens het CPB gaven overheid en bedrijfsleven in 1991 gezamenlijk circa f 58 mrd. aan immateriële investeringen uit. Het gaat hier in hoofdzaak om investeringen in kennis. Aan onderwijs werd bijna f 25 mrd. uitgegeven, aan R&D f 11 mrd., aan software f 6 mrd., aan octrooien f 5 mrd. en aan marketing f 11 mrd. De immateriële investeringen bedragen daarmee ongeveer de helft van de uitgaven aan materiële activa. Dat aandeel loopt geleidelijk op, waarbij de uitgaven aan onderwijs verhoudingsgewijs dalen.

Wat is het belang van deze investeringen voor de economie? Het is duidelijk dat een hoog opgeleide beroepsbevolking een drijvende kracht is achter de economische ontwikkeling. Maar betekent dit nu dat de uitgaven voor onderwijs steeds hoger moeten worden opgeschroefd, zoals Zoetermeer ons wel eens wil laten geloven, of dat steeds meer (vak)kennis in korter wordende opleidingen moet worden gepropt? Zoals Soete en Verspagen hebben uiteengezet, moet het onderwijs zich in een kennismaatschappij niet al te specialistisch of beroepsmatig ontwikkelen. Specialistische kennis verouderd immers snel. Veeleer moet het onderwijs tot doel hebben de capaciteit, flexibiliteit en interesse tot leren te verhogen². Zo wordt een voedingsbodemp geleegd voor de absorptie, vermeerdering en verspreiding van kennis. Wat dit betekent voor de concrete omvang of inrichting van onderwijsprogramma's, is echter nog allerminst duidelijk.

Heel belangrijk zijn ook de investeringen in R&D. Het overgrote deel van de (geregistreerde) bedrijfs-R&D vindt in Nederland plaats bij zo'n zeventig industriële ondernemingen en circa 60% daarvan is geconcentreerd bij de grote vijf (Philips, Shell, DSM, AKZO en Unilever). De laatste jaren is de omvang van de bedrijfs-R&D in ons land opvallend gedaald. Voor een belangrijk deel komt dat omdat de reorganisaties bij Philips ook het R&D-personeel niet ongemoeid hebben gelaten. Er zijn geen aanwijzingen dat de grote onderzoekslaboratoria uit ons land wegtrekken, zij het dat wel enige verschuiving plaatsvindt naar het Verenigd Koninkrijk, waar de lonen van on-

derzoekers belangrijk lager zijn. Verder is er een tendens dat ondernemingen hun ontwikkelingsactiviteiten dichter bij hun afzetmarkten verrichten. Erg veel verband tussen macro-economische grootheden en investeringen in R&D is niet te vinden. Wel is er een positieve samenhang tussen de winstgevendheid van bedrijven en de investeringen in R&D. In het algemeen kunnen ondernemingen niet zo gemakkelijk vreemd vermogen aantrekken om research te financieren. Banken en beleggers missen meestal de kennis om researchprojecten te beoordelen. Cash-flow is daarom voor de financiering van R&D belangrijk.

Veel kennis heeft het karakter van een publiek goed: iedereen kan er bijna gratis en zonder anderen uit te sluiten, gebruik van maken. Dat heeft gevolgen voor de produktie van kennis. Ondernemingen die niet zelf de volle baten van de gevormde kennis kunnen incasseren, kunnen besluiten van de investering af te zien. Voor overheden kunnen de positieve externe effecten juist een reden zijn om in bepaalde vormen van (fundamentele) kennis te investeren. Toch moeten ondernemingen die R&D-intensieve producten maken, ook zelf veel aan R&D blijven doen. Dat is nodig om de ontwikkelingen elders te blijven volgen, want alleen door zelf te onderzoeken, kan de research van anderen worden begrepen en benut.

Het publieke-goedkarakter van kennis onderstreept ook het belang om elders aanwezige kennis zo goed mogelijk te benutten. De wereldkennisvoorraad is 50 tot 100 maal zo groot als de nationale. Investeren in telecommunicatie, software, nauwe samenwerking en goede contacten kunnen goud waard zijn. Toch blijven persoonlijk contact, dicht bij elkaar werken en moeiteloos elkaars taal spreken bronnen van succesvolle onderzoeksresultaten. Omdat de mobiliteit van mensen beperkt is, blijken de 'spill-over'-effecten van kennis vaak toch een regionale dimensie te hebben. Zo kunnen lokale kennisclusters ontstaan, bij voorbeeld in de land- en tuinbouw, de Rotterdamse haven of het industriële complex rond Eindhoven.

Het is moeilijk om directe verbanden te vinden tussen investeringen in kennis en economische groei. De economische voorspoed hangt niet ondubbelzinnig af van de uitgaven aan onderwijs of het aantal onderzoekers in researchlaboratoria. Veel investeringen in kennis worden helemaal niet geregistreerd of slechts gebrekkig gemeten. Toch ligt daar een belangrijke bron van toekomstige welvaart. Veel bedrijven hebben dat al lang begrepen. Maar economen en statistici hebben nog moeite het in cijfers te vangen.

L. van der Geest

1. B. Minne, *Onderzoek, ontwikkeling en andere immateriële investeringen in Nederland*, Centraal Planbureau, Onderzoeksmemorandum nr. 116, Den Haag, februari 1995.

2. L. Soete en B. Verspagen, *Onderwijs en onderzoek: voedingsbodemp voor groei*, *ESB*, 22 september 1993.